

ності, справедливості, якості, цінності, раціональності, доцільності, економічності тощо.

3. Важливим кроком на шляху оптимізації системи органів державної влади, які здійснюють державний фінансовий контроль в Україні, є рішення про створення Служби фінансових розслідувань України. Безперечно, такий орган державного фінансового контролю зможе вирішити одну з найактуальніших проблем, які нині існують у сфері контролю діяльності різних суб'єктів господарювання, – це подолання надмірної кількості фінансових перевірок господарської діяльності таких суб'єктів з боку різних контрольних органів держави. Водночас створення такого органу державного фінансового контролю має відбуватися з урахуванням усіх слушних критичних зауважень і пропозицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власенко Ю.Л. Оптимізація законодавства України в сфері забезпечення екологічної безпеки : автореф. дис. ...

канд. юрид. наук / Ю.Л. Власенко ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2010. – С. 22.

2. Бевз О.В. Організаційно-правові аспекти управління у сфері використання та охорони земель історико-культурного призначення в контексті оптимізації системи органів виконавчої влади в Україні / О.В. Бевз // Адміністративне право і процес. – 2015. – № 1. – С. 234–244.

3. Кисіль Л.Є. Деякі адміністративно-правові аспекти оптимізації державного управління / Л.Є. Кисіль // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 135–138.

4. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09 груд. 2010 р. № 1085/2010 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 234.

5. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вер. 2014 р. № 442 // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 169.

6. Дікань Л.В. Фінансово-господарський контроль : [навч. посіб.] / Л.В. Дікань. – Х. : ХНЕУ, 2008. – С. 50.

7. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні : дис. ... докт. юрид. наук / Л.А. Савченко. – Ірпінь, 2003. – С. 357.

8. Дрозд І.К. Державний фінансовий контроль : [навч. посіб.] / І.К. Дрозд, В.О. Шевчук. – К. : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. – С. 33.

9. Стефанюк І. Державний фінансовий контроль: класифікаційні характеристики / І. Стефанюк // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 4. – С. 43.

УДК 342.97:352 (477)

ПРАВА, СВОБОДИ Й ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ТА ЇХНІЙ ЗАХИСТ ЗАСОБАМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

Дембіцька С.Л., к. ю. н.,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті досліджується забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина на основі застосування засобів адміністративного примусу органами державної влади.

Ключові слова: примус, адміністративний примус, права, свободи громадян, органи державної влади.

В статье проводится исследование обеспечения прав, свобод и законных интересов человека и гражданина на основе применения средств административного принуждения органами государственной власти.

Ключевые слова: принуждение, административное принуждение, права, свободы граждан, органы государственной власти.

Dembitska S.L. RIGHTS, FREEDOMS AND LEGAL INTERESTS OF CITIZENS OF UKRAINE AND THEIR DEFENCE BY FACILITIES OF ADMINISTRATIVE COMPULSION

In the article research of providing of rights, freedoms and legal interests of man and citizen is conducted on the basis of application of facilities of administrative compulsion by public authorities.

Key words: enforcement, administrative enforcement, rights, freedoms of citizens, public authorities.

Постановка проблеми. На сьогодні, у зв'язку зі здійсненням низки соціально-економічних, політичних, ідеологічних і культурних реформ, проблема забезпечення прав і свобод людини та громадянина набуває особливого значення. Залишається проблемою забезпечення визначених Конституцією України прав і свобод громадян України органами виконавчої влади щодо застосування адміністративного примусу для дотримання правопорядку, на низькому рівні знаходиться їх захист від правопорушень.

Ступінь розробленості проблеми. Як відомо, в адміністративно-правовій літературі науковим опрацюванням проблем, пов'язаних

із охороною та захистом прав і свобод громадян, у різні роки займалися такі науковці, як О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Л.Л. Богачова, О.К. Безсмертний, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, В.І. Олефір, І.М. Пахомов, В.Ф. Єгорілко, С.М. Тараненко, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко, М.В. Цвік, В.К. Шкарупа й низка інших, праці яких заклали певні принципи підходи до розгляду досліджуваної теми.

Мета статті полягає в з'ясуванні питання щодо вироблення належної правової системи в галузі захисту основоположних прав і свобод людини та громадянина, звуження сфери застосування адміністративного примусу органами державної влади.

Виклад основного матеріалу. Упровадження в життя Конституції України вимагає принципово нового погляду на суспільну цінність адміністративного права в демократичному суспільстві, який полягає в тому, що, на противагу колишній доктринальній традиції, сучасне адміністративне право розглядається як засіб забезпечення прав і свобод людини в галузі функціонування виконавчої влади держави [1, с. 132].

Утілення в житті принципу визнання людини найвищою соціальною цінністю є головною ознакою правової, соціальної й демократичної держави. Ці принципи передбачають розміщення в центрі уваги держави людини з її інтересами. Ю.М. Тодика зазначав: «Основу правової держави становлять загальнолюдські принципи гуманізму, справедливості, рівності, свободи особи, її честі й гідності. Цей бік правової держави відображено в ч. 1. ст. 3 Конституції України». У демократичній державі відносини між особою, суспільством і державою будуються так, що права і свободи людини та громадянина є основною соціальною цінністю, яка охороняються суспільством і державою [2, с. 37–40].

Народ, проголошений єдиним джерелом влади в Україні, потребує захисту власних прав та свобод у різних сферах суспільних відносин. Держава, що отримала право владного впливу на громадян, має забезпечувати всебічний контроль і нагляд за рівнем дотримання прав і свобод людини та громадянина, здійснюючи при цьому заходи державного примусу у випадках виявлення порушень цих прав. Така діяльність вимагає від держави виконання власних обов'язків із певних напрямів [3, с. 63].

Стратегія побудови правової держави в Україні тісно пов'язана з удосконаленням діяльності органів (посадових осіб) державної виконавчої влади, спрямованої на захист прав і свобод людини та громадянина, особливо під час застосування заходів адміністративного примусу. Важливим чинником, що впливатиме на стан захисту зазначених прав, є вироблення й впровадження системи сучасних принципів державного управління. Важливим елементом правової державності, умовами її здійснення є дотримання конституційного принципу верховенства права [4, с. 163].

Принцип верховенства права є новим явищем для України, а тому існують об'єктивні труднощі в його реалізації. Професор В.Б. Авер'янов наголошував на тому, що принцип верховенства права треба доктринально тлумачити як об'єднання вимог, що забезпечують, по-перше, підпорядкування діяльності всіх без винятку державних інститутів потребам реалізації й захисту прав людини; по-друге, пріоритетність цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави [5].

Важливий показник оновлення адміністративного права полягає в суттєвій зміні змісту адміністративно-правового статусу. Оновлення змісту адміністративно-правового статусу людини відбуватиметься шляхом не тільки закріплення в законі природних, загальноновизнаних прав і свобод, які є невід'єм-

ною частиною правового становища громадян у розвинених країнах світу, а й створення реального механізму забезпечення реалізації цих прав і свобод, що опосередковуватиметься переважно нормами адміністративного права. У змісті адміністративно-правового статусу громадян перевага надаватиметься визначенню не тільки їхніх обов'язків перед державою, а насамперед їхніх прав, за забезпечення реалізації або порушення яких держава несе відповідальність [6, с. 295].

Уявлення про правову державу асоціюється з такими аспектами, як порядок у суспільстві й захищеність людини та громадянина. Зрозуміло, що ці пріоритетні напрями мають бути врегульовані правом і їхня ефективність залежить від того, наскільки зміст права буде адекватний вимогам суспільних відносин [7, с. 76].

Звісно, застосування адміністративного примусу слугує одним із важливих чинників зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі дотримання законності. Як зазначає В.М. Селіванов, «призначення держави полягає у створенні міцних юридичних передумов становлення, функціонування й розвитку громадянського суспільства, при цьому унікаючи суттєвого погіршення матеріального становища населення, з одного боку, а з іншого – у перетворенні самої держави в соціально-політичний інститут, головним обов'язком якого має бути утвердження і забезпечення законних прав та свобод людини і громадянина, народного суверенітету і народного представництва» [8, с. 196].

Для того щоб розібратися, у чому полягає зміст державно-правового механізму захисту прав і свобод людини та громадянина, необхідно проаналізувати складові його побудови. Так, право – це зумовлена природою людини та суспільства, що виражає свободу особистості, система регулювання суспільних відносин, якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу [9, с. 270].

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства метою адміністративно-правового забезпечення реалізації прав і свобод громадян у їхніх взаємовідносинах з органами виконавчої влади є визначення таких основних форм і напрямів діяльності вказаних органів, їхніх посадових осіб, які забезпечували б повсякденний демократичний режим цих відносин на основі непорушності конституційних прав і свобод людини та громадянина, такий правовий стандарт взаємовідносин органів внутрішніх справ і особи, який ураховує статус останньої як такого суб'єкта управлінських відносин, перед яким виконавча влада відповідає за свою діяльність [10, с. 39].

Більш важливою є проблема впорядкування відносин держави з людиною з метою підвищення рівня захисту прав і свобод громадян, обмеження державного свавілля [11, с. 338].

Отже, вітчизняні науковці стверджують, що мета «служіння» держави інтересам людини хоч і знайшла пряме текстuale закріплення в Концепції адміністративної реформи, але поки що не стала панівною як у свідомості

державних службовців, так і в практичній діяльності органів виконавчої влади [12, с. 86].

Виконавча влада серед гілок державної влади має свої особливості, які полягають у тому, що саме у процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування всіх важелів державного регулювання й управління важливими процесами суспільного розвитку [13, с. 125].

Ми вважаємо, що забезпечення прав людини – один із головних напрямів діяльності кожної держави, у тому числі й у міжнародному житті, завдяки чому створюються умови для побудови правової держави та громадянського суспільства, які повинні дбати про своїх громадян і захищати їхні інтереси.

Актуальним питанням сьогодення є розроблення, нормативне закріплення й упровадження в діяльність органів виконавчої влади нової адміністративної політики, що відповідає стандартам правової демократичної держави. Важливість її формування, роль у гарантуванні прав людини зумовлюють необхідність фундаментального розроблення концепції цього виду політики. Ядром адміністративної політики повинні бути принципи відносин виконавчої влади з громадянами. У зв'язку із цим основною проблемою стала переорієнтація змісту відомчих нормативних актів, головна мета яких полягає в захисті й гарантуванні прав і свобод громадян, не в обмеженні диктатом влади за допомогою зборон і адміністративних репресій [14, с. 58].

Загальновідомо, що численні державні органи, котрі покликані забезпечувати захист прав, свобод та інтересів особи, у своїй діяльності задля досягнення зазначеної мети використовують найрізноманітніші методи, серед яких певне місце посідає адміністративний примус у всіх його виявах. У разі небажання особи дотримуватись загальнообов'язкових правил поведінки державні органи можуть усупереч її бажанням примусити узгоджувати свої дії зі встановленими нормативами. Правовий примус і його адміністративний різновид мають стати крайнім методом діяльності державних органів, коли можливості всіх інших методів уже використано, а відповідного позитивного результату, на жаль, не досягнуто. При цьому обсяг і зміст державно-правового примусу, його різновидів за наявності різних юридично фактичних підстав та багатоманітного цільового призначення не можуть бути однаковими [15, с. 56–57].

Проголошення будь-якого права людини, навіть закріпленого відповідними актами держави, нічого не варте без реальних гарантій його здійснення. Необхідною є наявність дієвого, ефективного соціально-юридичного механізму реалізації прав і свобод, що містить гарантії їхнього забезпечення й захисту [16, с. 29].

А.Є. Олійник і В.С. Заяць вважають, що забезпечення прав громадян охоплює таке: а) створення умов, що сприяють реалізації прав; б) охорону прав від порушень з боку кого б то не було; в) процес реалізації й захист цих прав від уже здійсненого реального їх порушення; г) відновлення порушених прав

на всіх стадіях правореалізуючого процесу [17, с. 20].

Академік П.М. Рабінович стверджує, що забезпечення прав і свобод людини передбачає три елементи державної діяльності щодо створення умов для здійснення прав і свобод людини: 1) сприяння реалізації прав і свобод (шляхом позитивного впливу формування їхніх загальносоціальних гарантій); 2) охорону прав і свобод (шляхом уживання заходів, зокрема юридичних, для профілактики порушень прав і свобод); 3) захист прав і свобод людини (відновлення порушення правомірному стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності) [18, с. 16–17].

Аналізуючи процес забезпечення прав людини з погляду правового механізму, Г.С. Шмельова вказує, що це система ефективних юридичних засобів реалізації, охорони й захисту прав людини, називає такі елементи цього механізму: 1) національне законодавство, яке є основою всього цього механізму; 2) юридичні процедури реалізації прав людини; 3) юридичні засоби охорони прав людини; 4) юридичні засоби захисту прав людини [19, с. 51].

Ю.С. Шемшученко підкреслює важливість наявності умов для реалізації прав і свобод, що можуть бути забезпечені надійною системою гарантій [20, с. 401].

Отже, можемо констатувати, що механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина є широким поняттям, яке охоплює «реалізацію прав і свобод людини та громадянина», «захист прав і свобод людини та громадянина», «охорону прав і свобод людини та громадянина».

Водночас у Концепції адміністративної реформи в Україні зазначається, що метою адміністративно-правового регулювання є встановлення й регламентація таких взаємин громадян, за яких кожній людині має бути гарантоване реальне дотримання й охорона у сфері виконавчої влади належних їй прав і свобод у випадках їх порушення [21, с. 45].

Отже, виконання завдань щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, охорони законності й правопорядку має здійснюватися всіма органами державної влади та державними організаціями.

Найбільшою проблемою в застосуванні заходів адміністративного примусу в наш час є забезпечення прав людини під час їх застосування. Цю проблему можна зобразити у двох аспектах: використання заходів адміністративного примусу для боротьби з правопорушеннями, що також має на меті забезпечення прав людини, оскільки є засобом захисту від посягань на них, а також дотримання прав осіб, до яких застосовуються ці заходи [22, с. 47].

Забезпечення прав і свобод людини здійснюється органами публічного адміністрування чи їхніми посадовими та службовими особами, котрі мають відповідні владні повноваження, у процесі діяльності яких утворюються суспільні відносини, урегульовані адміністративним правом. Отже, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини потрібно визначити як

структурно взаємопов'язану сукупність адміністративно-правових засобів, що реалізуються органами публічного адміністрування й спрямовані на регулювання адміністративних правовідносин у сфері прав і свобод людини [23, с. 50].

Надмірне використання адміністративного примусу перетворює державні органи в суто каральні, що створює певну загрозу правам, свободам та інтересам особи. Сама держава в такому випадку втрачає ознаки демократичної, правової й соціальної, якою має бути в суспільстві [24, с. 17].

Саме тому коли ми сьогодні наголошуємо на принципі пріоритету прав і свобод людини та громадянина, то, крім усього іншого, мається на увазі й те, що громадяни можуть вільно й упевнено вступати у відносини з державою (органами державної влади) і знати, що законом (насамперед адміністративним правом) надійно гарантовано як самі права і свободи в зазначених адміністративно-правових відносинах, так і обов'язок держави забезпечувати ці права й захищати їх від порушень [25, с. 48].

Висновки. Питання захисту прав громадян у відносинах з органами державної влади набуває особливої актуальності у зв'язку з утілюваною в життя українського суспільства переорієнтацією відносин у системі громадянин – держава та її органи. Адміністративно-правовий захист громадян у відносинах із державними органами повинен реалізовуватись на тлі встановлених законом матеріальних норм. Держава має бути гарантом забезпечення повноцінної реалізації прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина в Україні, використовувати всі можливі засоби, включаючи заходи адміністративного примусу, безперечно, на чітких правових засадах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тімашов В.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо захисту прав людини і громадянина в Україні / В.О. Тімашов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – Вип. 12. – Т. 1. – С. 131–135.
2. Тодька Ю.М. Основы конституционного строя Украины: [учебное пособие] / Ю.М. Тодька. – Х.: Факт, 1999. – 150 с.
3. Багашов О.А. Выборчи комісії в системі органів публічної влади України: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 / О.А. Багашов. – Х., 2009. – 231 с.
4. Афанасьев К.К. Поняття адміністративної відповідальності: окремі проблемні питання / К.К. Афанасьев // Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 30–31 травня 2008 року). – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2008. – С. 163–172.
5. Аверьянов В.Б. Принцип верховенства права в реформировании украинского административного права / В.Б. Аверьянов // Юридическая практика. – 2006. – № 18 (436). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.yurpractica.com/article.php?id=10005979>.
6. Аверьянов В.Б. Методологічні засади реформування українського адміністративного права / В.Б. Аверьянов // Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Вип. 12. – К., 2001. – С. 292–300.
7. Фелик В.І. Актуальні питання органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод громадян у провадженні в

справах про адміністративні правопорушення / В.І. Фелик // Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 30–31 травня 2008 року). – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2008. – С. 76–80.

8. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти / В.М. Селіванов. – К., 2002. – 724 с.

9. Шило С.М. Механізм захисту прав і свобод людини і громадянина як гарантія забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів внутрішніх справ / С.М. Шило // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 22. – Ч. 1. – Т. 2. – С. 269–273.

10. Перепелиця А.В. Напрямок удосконалення правового регулювання адміністративної діяльності органів внутрішніх справ / А.В. Перепелиця // Проблеми забезпечення конституційних прав громадянина в кримінальному судочинстві: матеріали Науково-практичної конференції (м. Львів, 26 жовтня 2007 року). – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 38–41.

11. Коліушко І.Б. Розвиток адміністративного права як умова успішної реалізації адміністративної реформи / І.Б. Коліушко // Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Вип. 12. – К., 2001. – С. 333–343.

12. Чміленко Г.М. Адміністративні послуги в Україні / Г.М. Чміленко // Юридичний вісник. – 2005. – № 2. – С. 86–93.

13. Органи державної влади України: [монографія] / за ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. – 592 с.

14. Фатхутдінов В.Г. Особливості нормотворчої діяльності органів внутрішніх справ: теоретико-правовий аналіз / В.Г. Фатхутдінов // Південноукраїнський часопис. – 2007. – № 2. – С. 58–61.

15. Коломоєць Т.О. Законодавство України про адміністративний примус: деякі орієнтири формування в аспекті забезпечення прав і свобод людини / Т.О. Коломоєць // Проблеми й напрямки формування світогляду майбутніх працівників органів внутрішніх справ та забезпечення прав і свобод людини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: у 2 ч. (м. Запоріжжя, 11–12 грудня 2003 року). – Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 2003. – Ч. 1. – С. 56–59.

16. Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні / В. Князев // Право України. – 1998. – № 11. – С. 29–31.

17. Олейник А.Е. Реализация прав советских граждан в условиях формирования социалистического правового государства / А.Е. Олейник, В.С. Заяц // Актуальные проблемы формирования правового государства / отв. за вып. С.Б. Гаврыш. – Х.: Юрид. ин-т, 1990. – С. 20–21.

18. Рабинович П.М. Проблеми юридичного забезпечення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / П.М. Рабинович // Український часопис прав людини. – 1995. – № 2. – С. 16–23.

19. Шмельова Г. Юридичний механізм забезпечення прав людини (загальнотеоретична характеристика) / Г. Шмельова // Право України. – 1994. – № 10. – С. 50–51.

20. Академічна юридична думка / Ю.С. Шемшученко (ред.); НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Ін Юре, 1998. – 503 с.

21. Концепція адміністративної реформи в Україні / Державна комісія з питань проведення в Україні адміністративної реформи. – К.: Центр політ-прав. реформ і Центр розв. укр. законодавства, 1998. – 62 с.

22. Комзюк А. Адміністративний примус: деякі загальні проблеми дослідження та правового регулювання в контексті забезпечення прав людини / А. Комзюк // Право України. – 2004. – № 4. – С. 46–49.

23. Зуев Р. Щодо механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини / Р. Зуев // Юридична Україна. – 2011. – № 8. – С. 46–51.

24. Строган А. Взаємозалежність і взаємообумовленість громадянського суспільства та правової держави / А. Строган // Право України. – 2007. – № 10. – С. 14–17.

25. Панова Н.С. Деякі питання впливу адміністративного права на розвиток відносин державного управління в Україні / Н.С. Панова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2011. – № 2. – Т. 24 (63). – С. 144–153.